

مقایسه اثر ضد باکتریائی عصاره هیدروالکلی چهار گونه گیاه بر میکروارگانسیم های عامل پوسیدگی دندان به دو روش آزمایشگاهی

حمید کرمانشاه^۱ (DDS,MS)، صدیقه السادات هاشمی کمانگر^۲ (DDS,MS)، سکینه آرامی^۳ (DDS,MS)، اکبر میرصالحیان^۴ (PhD)،

محمد کمالی نژاد^۵ (MSc)، مهرداد کریمی^۵ (MD)، فرشته جبل آملی^۳ (MSc)

۱- مرکز تحقیقات دندانپزشکی دانشکده دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران

۲- مرکز تحقیقات مواد دندانپزشکی، دانشکده دندانپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی بابل

۳- گروه میکروبیشناسی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تهران

۴- دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

۵- دانشکده طب سنتی دانشگاه علوم پزشکی تهران

دریافت: ۹۰/۱/۱۷، اصلاح: ۹۰/۲/۷، پذیرش: ۹۰/۴/۸

خلاصه

سابقه و هدف: پوسیدگی دندان یک بیماری چند عاملی ولی ماهیتاً عفونی، میکروبی می باشد که تمرکز صرف بر درمان ترمیمی ضایعه، منجر به شکست در رفع علت زمینه ساز آن می گردد. از سوی دیگر بدلیل عوارض شناخته شده آنتی بیوتیک ها و اقبال جامعه جهانی به درمانهای سنتی و لزوم استخراج دارو از مواد طبیعی و گیاهان دارویی، در این مطالعه اثر ضد باکتریایی عصاره هیدروالکلی مریم گلی (*Salvia officinalis*)، انیسون (*Pimpinella anisum*)، پونه (*Mentha longifolia*) و بومادران (*Achillea millefolium*) بر میکروارگانسیم های پوسیدگی زا بصورت *in vitro* با دو تست آزمایشگاهی مورد مقایسه قرار گرفته است.

مواد و روشها: در این مطالعه تجربی از اندام هوایی گیاه مریم گلی (*Salvia officinalis*)، پونه (*Mentha longifolia*)، بومادران (*Achillea millefolium*) و بذر انیسون (*Pimpinella anisum*) به روش ماسراسیون (خیساندن در حلال) عصاره هیدروالکلی تهیه شد و پس از تهیه سویه های استاندارد باکتری های استرپتوکوک موتان، لاکتوباسیل رامنوز و اکتینومیسس ویسکوز و استریل نمودن عصاره ها توسط فیلتر اثر آنتی باکتریال آنها به ۲ روش Broth macrodilution (روشی که در آن مقادیری از مواد ضد میکروبی در محیط مایع (Broth) به صورت سریال رقیق می شود) در محدوده غلظتی ۰/۱۸-۲۰۰ میکروگرم بر میلی لیتر و Agar diffusion (روشی که در آن اثر ضد میکروبی مواد در محیط جامد بررسی می شود) در محدوده غلظتی ۰/۷۸-۴۰۰ میکروگرم بر میلی لیتر بر میکروارگانسیم های مذکور ارزیابی شدند.

یافته ها: در روش broth macrodilution میزان حداقل غلظت بازدارندگی (MIC: Minimum Inhibitory concentration) عصاره های انیسون، مریم گلی، پونه و بومادران برای استرپتوکوک موتان به ترتیب ۱۲/۵، ۶/۲۵، ۱۲/۵ و ۱۲/۵ $\mu\text{g/ml}$ و ۵۰ و ۱۲/۵ $\mu\text{g/ml}$ برای لاکتوباسیل به ترتیب ۱۲/۵، ۱/۵۶، ۳/۱۲ و ۱۲/۵ $\mu\text{g/ml}$ و برای اکتینومیسس ویسکوز به ترتیب ۵۰، ۱۲/۵، ۱۰۰ و ۵۰ $\mu\text{g/ml}$ بود. در روش Agar well diffusion عصاره های انیسون و مریم گلی بر روی استرپتوکوک موتان و عصاره انیسون بر روی لاکتوباسیل و عصاره پونه بر اکتینومیسس ویسکوز اثر آنتی باکتریال نشان دادند.

نتیجه گیری: نتایج مطالعه نشان داد که کلیه عصاره ها با روش broth macrodilution بر هر ۳ گونه باکتری اثر بازدارندگی رشد دارند و بالاترین اثر بازدارندگی رشد مربوط به مریم گلی می باشد. همچنین در محدوده غلظتی مورد بررسی کلیه عصاره ها اثر باکتریسیدال هم داشتند.

واژه های کلیدی: پوسیدگی دندان، استرپتوکوک موتان، لاکتوباسیل رامنوز، اکتینومیسس ویسکوز، مریم گلی، پونه، بومادران، انیسون، اثر ضد باکتریائی.

مقدمه

ترمیمی بدون توجه به علت زمینه ساز بیماری با شکست مواجه خواهد شد (۱).
علیرغم اینکه پوسیدگی دندان احتمالاً شایعترین بیماری مزمن در جهان است (۱)

پوسیدگی دندان یک بیماری چند عاملی و ماهیتاً عفونی، میکروبی است که موجب حل شدن و تخریب بافتهای آهکی دندان می شود. درمان علامتی و

* مسئول مقاله:

آدرس: بابل، دانشکده دندانپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی، تلفن: ۰۱۱۱-۲۲۹۱۴۰-۸

کنترل شده اند، ارائه شود. ضمناً در متون طب نوین نیز به اثرات دارویی این چهار گیاه اشاره شده است (۱۳ و ۱۴).

علی رغم اینکه در سالهای اخیر در مورد اثر آنتی اکسیدان و ضد میکروبی بومادران (۱۵)، انیسون (۱۶)، پونه (۱۷) و همچنین اثرات متنوع دارویی مریم گلی (۲۵-۱۸) تحقیقاتی صورت گرفته است ولی تاکنون در خصوص اثر ضد میکروبی این گیاهان بر باکتری های عامل پوسیدگی دندان مطالعه ای انجام نشده است، به جز یک مطالعه که اثر ضد میکروبی عصاره مریم گلی را فقط بر استرپتوکوک موتان بررسی کرده است (۲۱).

در پژوهش حاضر مریم گلی که گیاه شناخته شده تری است به عنوان کنترل مثبت گیاهی در نظر گرفته شده است. باتوجه به اینکه این گیاهان بومی ایران هستند و تهیه عصاره از آنها امکانپذیر است، هدف از این مطالعه تعیین اثر آنتی باکتریال چهار گیاه مریم گلی (*Salvia officinalis*)، انیسون (*Pimpinella anisum*) پونه (*Mentha longifolia*) و بومادران (*Achillea millefolium*) بر باکتریهای استرپتوکوک توتال (*Streptococcus mutans*)، لاکتوباسیل رامنوز (*Lactobacillus rhamnosus*) و اکتینومیس ویسکوز (*Actinomyces viscosus*) توسط دو روش آزمایشگاهی می باشد

مواد و روشها

این مطالعه تجربی طی دو مرحله انجام شد. در مرحله اول عصاره گیری به روش maceration انجام شد بدین صورت که ابتدا اندام هوایی گیاه مریم گلی (*Salvia officinalis*)، پونه (*Mentha longifolia*)، بومادران (*Achillea millefolium*) و بذر انیسون (*Pimpinella anisum*) بصورت خشک توسط ترازوی دیجیتال (Lib ROR AEU-210 Japan) به میزان ۵۰ گرم توزین شدند و پس از پودر کردن آنها درون ارلن قرار گرفته و روی هر نمونه ۱۵۰۰ cc حلال [۵۰٪ اتانول (۹۶٪) و ۵۰٪ آب] ریخته شد تا کاملاً پودر را بپوشاند بعد از پوشاندن سر ارلن ها با ورقه آلومینیومی به مدت ۴۸ ساعت بر روی دستگاه تکان دهنده (Heidolph unimax (shaker) (2010, Germany) با ۹۰ دور در دقیقه قرار گرفتند. بعد از اینکه حلال و گیاه همگن شدند محلولها توسط کاغذ صافی (Watmann 0.5 mm USA) صاف شدند. سپس محلولها در دستگاهی به نام (Heidolph WD 2000) rotary evaporator (Germany) قرار گرفتند تا حلال از عصاره جدا شود. عصاره خالص بدست آمده در ویالهای استریل جهت انجام آزمایشات میکروبی در یخچال نگهداری شدند. در مرحله دوم تست های تعیین فعالیت بازدارندگی عصاره ها انجام شد بدین صورت که سویه های استاندارد بصورت لیوفیلیزه (ATCC: [Streptococcus mutan 35668],

Lactobacillus rhamnosus (ATCC: 7469, PTCC: 1637),

Actinomyces viscosus (ATCC: 15987)] از مراکز

فرانس [American type of culture collection (ATCC): و (PTCC): Persian type of culture collection] تهیه شدند. به منظور تهیه باکتری از نمونه های لیوفیلیزه ابتدا نمونه ها در محیط کشت مایع بصورت Overnight (یک شبانه روز در دمای °C ۳۵ - ۳۰) کشت داده شدند.

تا به حال هیچگاه برنامه ای برای ریشه کنی این بیماری میکروبی همانند آنچه در برابر آبله و فلج اطفال صورت پذیرفته انجام نشده است. هزینه های پرداختی برای مراقبت های دندانپزشکی تنها در ایالات متحده آمریکا در سال ۲۰۰۳، ۷۰/۳ بیلیون دلار بوده است (۱).

از عوارض تداوم این بیماری از دست رفتن دندانها، درد و عیوب زیبایی است. عامل اتیولوژیک اصلی شناخته شده برای پوسیدگی دندان استرپتوکوک های موتان و لاکتوباسیل ها هستند (۱). درمان و پیشگیری از پوسیدگی با آنتی بیوتیک ها و استروئیدها پتانسیل اکسیداسیون، احیا بزاق را تغییر داده، فعالیت لیزوزیم را ضعیف و شرایط ایجاد واکنش های آلرژیک را تسهیل می کند و باعث کاهش مقاومت بدن نسبت به فاکتورهای پاتوژنیک می شود (۲). از طرفی استقبال گسترده ای از طب سنتی و داروهای گیاهی در زمینه های مختلف علوم پزشکی صورت گرفته است که علت آن، کاربرد گیاهان به عنوان دارو از قرن های پیشین می باشد (۳). بهره گیری از طب سنتی یکی از راه های دستیابی به داروهای جدید می باشد در حال حاضر ۱۱۹ دارو با منشأ گیاهی وجود دارد که تنها از ۹۰ گونه از بین ۲۵۰/۰۰۰ گونه شناخته شده، بدست آمده است (۴). اما جستجوی سیستماتیک بر روی مواد موثره این گیاهان و تمامی بیماریها امری بسیار طولانی، هزینه بر و محال می باشد (۴).

بنابراین تکیه بر آموزه های بومی یکی از استراتژی های مقبول در دنیا در کشف، کاربرد و تحقیق در مورد گیاهان دارویی است. طب سنتی ایران از پایه های قدیمی علم طب و حاوی اطلاعات گرانبها در بکارگیری گیاهان در درمان می باشد؛ حفظ سلامت دهان و دندان در طب سنتی ایران مطرح بوده و در کتب "معالجات" (درمانی) فصلی به بیماریهای دهان و دندان اختصاص داده شده است. درمان بیماریهای دهان و دندان در سه بخش کلی "تدبیر و تغذیه"، "بکارگیری دارو" و "استفاده از ابزار (اعمال یدآوری)" تقسیم بندی می شود. ترکیبات دارویی جهت "تدبیر و تغذیه" در متون طب سنتی ایران تحت عنوان "سنون" نام برده شده است (۵). لذا با توجه به روش های درمان دارویی طب سنتی ایران، یافتن منابع نوین دارویی از مراجع این دانش در درمان بیماریهای دهان و دندان ضروری به نظر می رسد.

پوسیدگی در حضور باکتریهای اسیدوژنیک مثل استرپتوکوک موتان به شدت افزایش می یابد (۶). استرپتوکوک موتان اولین و مهمترین میکروارگانیزم موجود در پلاک است که پوسیدگی زائی آن به اثبات رسیده است (۷ و ۱). این میکروارگانیزم در شروع پوسیدگی نقش اساسی دارد (۸) و در کلیه ضایعات پوسیدگی عاج و مینا و در همه سطوح دندانی دیده می شود (۱). لاکتوباسیل ها در پیشرفت پوسیدگی نقش دارند و اکتینومیسس ویسکوز علاوه بر دو باکتری ذکر شده در ضایعات پوسیدگی سطح ریشه نقش ایفا می کنند (۷ و ۸). بنابراین از بین بردن پایه باکتریایی پوسیدگی دندان یکی از عوامل کمک به رفع این عفونت فراگیر می باشد. لذا در این مطالعه چهار گیاه مریم گلی (*Salvia officinalis*)، انیسون (*Pimpinella anisum*)، پونه (*Mentha longifolia*) و بومادران (*Achillea millefolium*) که از جمله گیاهان پرکاربرد در سنون بوده اند (۹-۱۲) انتخاب شدند تا با بررسی اثر ضد میکروبی آنها بر باکتریهای عامل پوسیدگی دندان راهکاری نو و حتی الامکان با کمترین میزان عارضه جهت کنترل پوسیدگی بویژه در افرادی که دچار خشکی دهان هستند یا به دنبال درمانهایی از جمله رادیوتراپی مبتلا به پوسیدگیهای وسیع و غیرقابل

استریل در محدوده غلظتی (میکروگرم بر میلی لیتر ۴۰۰-۰/۷۸) انجام شد. پس از تهیه محیط کشت آگار دار مناسب و توزیع در پلیت ها به ضخامت ۴ mm و تهیه سوسپانسیون باکتری (مطابق روش قبل) به تعداد $10^6 \times 1/5$ cfu/ml، سوسپانسیون باکتری در سطح پلیت با سواب استریل پخش شد. بعد از آن در سطح پلیت ها چاهک هایی به قطر ۶ mm به فواصل ۳۰ mm پانچ شد سپس در هر چاهک $50 \mu\text{l}$ از رقت های مختلف عصاره توزیع گردید. سپس گرماگذاری در 37°C به مدت ۲۰ ساعت انجام شد. بعد از آن وجود یا عدم وجود هاله عدم رشد (Zone of inhibition) به دور چاهک بررسی شد و قطر هاله برحسب میلی متر اندازه گیری شد.

کنترل ها: در یک چاهک سرم فیزیولوژی ← قطر هاله عدم رشد صفر میلی متر، در یک چاهک کلرهگزیدین ← ایجاد هاله عدم رشد ابتدا اختلاف بین گروه ها توسط آماره Kruskal-Wallis ارزیابی شد. سپس در صورت معنی دار شدن، مقایسه دو به دو توسط Donn-Procedure انجام شد و $p < 0.05$ معنی دار در نظر گرفته شد.

یافته ها

نتایج روش broth macrodilution: در مورد استرپتوکوک موتان، مریم گلی کمترین میزان MIC ($6/25 \mu\text{g/ml}$) را داشت که به طرز معنی داری از MIC انیسون و پونه ($12/5 \mu\text{g/ml}$) کمتر بود و بومادران بیشترین میزان MIC ($50 \mu\text{g/ml}$) را داشت که به طرز معنی داری از میزان MIC بقیه عصاره ها بیشتر بود ($p < 0.05$). در مورد لاکتوباسیل مریم گلی کمترین میزان MIC ($1/56 \mu\text{g/ml}$) را داشت که به طرز معنی داری کمتر از MIC پونه ($3/12 \mu\text{g/ml}$) بود. MIC انیسون و بومادران ($12/5 \mu\text{g/ml}$) به طرز معنی داری از همه اینها بیشتر بود ($p < 0.05$).

در مورد اکتینومیسس ویسکوز مریم گلی کمترین میزان MIC ($12/5 \mu\text{g/ml}$) را داشت. MIC انیسون و بومادران ($50 \mu\text{g/ml}$) به طرز معنی داری از مریم گلی بیشتر بود و پونه بیشترین میزان MIC ($50 \mu\text{g/ml}$) را داشت که به طرز معنی داری از میزان MIC بقیه عصاره ها بیشتر بود ($p < 0.05$). بنابراین کلیه عصاره ها بر هر سه گونه باکتری اثر بازدارندگی رشد داشتند. مریم گلی بالاترین اثر بازدارندگی رشد را در هر سه گونه باکتری داشت. همه عصاره ها در محدوده غلظتی مورد بررسی علاوه بر اثر بازدارندگی رشد اثر باکتریسیدال نیز داشتند (جدول شماره ۱). (کوچکتر بودن میزان MIC و MBC به معنی بالاتر بودن اثر آنتی باکتریال است).

نتایج روش Agar well Diffusion: در مورد استرپتوکوک موتان فقط عصاره های انیسون و مریم گلی مانع از رشد باکتری شده اند که اثر آنتی باکتریال مریم گلی بالاترین بوده و در غلظت های ۱۰۰، ۲۰۰ و $400 \mu\text{g/ml}$ به طرز معنی داری بیشتر از انیسون بود ($p < 0.05$) و در غلظتهای پائین تر از $50 \mu\text{g/ml}$ هاله عدم رشد ایجاد نشد (نمودار ۱). در مورد لاکتوباسیل فقط در عصاره انیسون هاله عدم رشد دیده شد و در غلظتهای پائین تر از $12/5 \mu\text{g/ml}$ هاله عدم رشد ایجاد نشد (نمودار ۲). در مورد اکتینومیسس ویسکوز فقط عصاره پونه هاله عدم رشد ایجاد کرد که در غلظتهای پائین تر از $25 \mu\text{g/ml}$ هاله عدم رشد ایجاد نشد (نمودار ۳).

بعد از ایجاد کدورت در محیط مایع، نمونه ها بر روی محیط کشت جامد [برای اکتینومیسس ویسکوز BHI agar (Spain, CONDA)]، برای استرپتوکوک موتان blood sheep 5% + BHI agar (Spain, CONDA)، برای لاکتوباسیل رامنوز [MRS Agar (Germany, Merck)] به منظور اطمینان از خلوص آنها ایزوله شدند. سپس به ۲ روش اثر آنتی باکتریال هر کدام از عصاره ها بر این ۳ گونه باکتری بررسی شدند:

روش broth macro dilution: این روش طبق پروتکل CLSI (Clinical Laboratory standards institute, M7-2006 (USA, A4) انجام شد. ابتدا از هر کدام از عصاره ها محلول ذخیره (Stock) $800 \mu\text{g/ml}$ میکروگرم بر میلی لیتر تهیه شد و توسط فیلتر $0.22 \mu\text{m}$ (Millipore filters) استریل شدند. سپس رقیق سازی عصاره ها در ۱۱ لوله حاوی محیط کشت مایع [برای اکتینومیسس ویسکوز (USA, Difco) Thioglycollate Medium برای استرپتوکوک موتان (Spain, CONDA) BHI broth برای لاکتوباسیل رامنوز (Germany, Merck)] به روش Serial dilution (رقیق سازی یک دوم) انجام شد (که در نهایت 500 میکرولیتر از محیط کشت و عصاره در هر لوله وجود داشت).

پس از تهیه سوسپانسیون باکتری مطابق لوله 0.5 مک فارلند (مک فارلند یک سوسپانسیون شیمیایی است که میزان کدورت حاصل از آن قابل مقایسه با سوسپانسیون میکروبی می باشد از این طریق تعداد باکتری در هر میلی لیتر از سوسپانسیون قابل تخمین است (۲۶)) به تعداد $10^4 \times 1/5$ (Colony CFU forming unit) در میلی لیتر و رقیق سازی آن توسط محیط کشت به میزان $10^6 \times 1/5$ CFU در میلی لیتر، به هر لوله 500 میکرولیتر از سوسپانسیون باکتری بدست آمده اضافه شد. که نهایتاً محدوده غلظتی لوله ها $200-0.18$ میکروگرم بر میلی لیتر بود. سپس گرماگذاری به مدت ۲۰ ساعت در 37°C انجام شد. بعد از وقوع رشد، با بررسی کدورت در لوله ها رشد و یا عدم رشد باکتریها ارزیابی شد. غلظت اولین لوله ای که رشد در آن مشاهده نگردید حداقل غلظت بازدارندگی (MIC: Minimum Inhibitory concentration) رشد باکتری توسط آن عصاره منظور گردید. سپس از لوله هایی که فاقد رشد بودند در محیط کشت جامد آگاردار در پلیت کشت داده شد اولین پلیتی که رشد مشاهده نگردید به عنوان حداقل غلظت کشندگی (MBC: Minimum Bactericidal concentration) عصاره برای آن باکتری منظور گردید.

محیط کشت و عصاره بدون باکتری ← عدم رشد، محیط کشت و آب مقطر با باکتری ← رشد، محیط کشت و کلرهگزیدین (شاهد مثبت) با باکتری ← عدم رشد، در نظر گرفته شد.

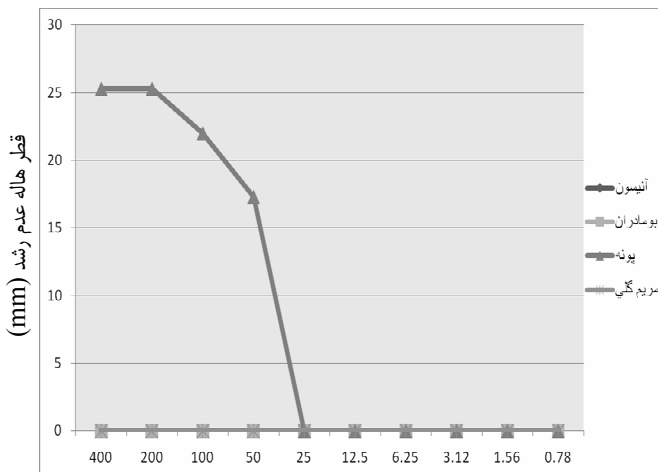
ضمناً گرماگذاری در مورد اکتینومیسس ویسکوز و استرپتوکوک موتان در جار بیهواری و در مجاورت CO_2 صورت گرفت. این مراحل برای هر چهار عصاره و برای هر ۳ نوع باکتری ۳ بار تکرار شد.

روش Agar well diffusion (چاهک): این روش طبق پروتکل Bakri & Douglas انجام شد (۲۷) ابتدا از هر کدام از عصاره ها محلول ذخیره $800 \mu\text{g/ml}$ (stock) تهیه شد و با استفاده از فیلتر $0.22 \mu\text{m}$ (Millipore filters) استریل شد. سپس رقیق سازی عصاره ها در آب مقطر

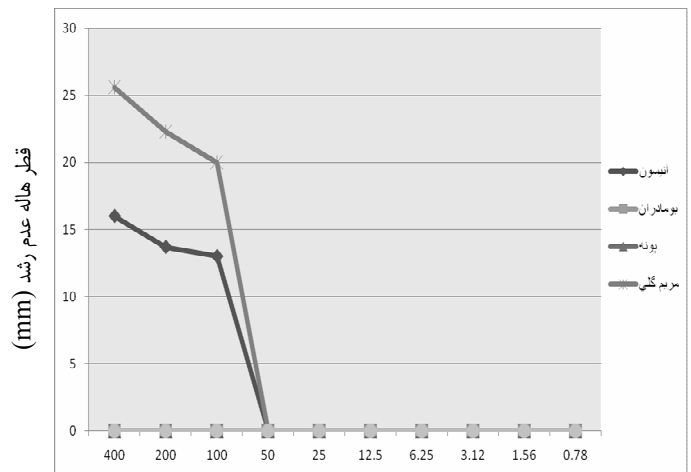
جدول ۱. میزان حداقل غلظت بازدارندگی (MIC) و حداقل غلظت کشندگی (MBC) برحسب میکروگرم بر میلی لیتر برای عصاره ها و گونه های میکروبی.

گونه باکتری	عصاره (µg/ml)	انیسون	مریم گلی	پونه	بومادران	نتیجه آزمون آماری*
لاکتوباسیل رامنوز	MIC	۱۲/۵	۱/۵۶	۳/۱۲	۱۲/۵	انیسون و بومادران < پونه < مریم گلی
	MBC	۱۲/۵	۱۲/۵	۶/۲۵	۱۲/۵	بومادران، انیسون و مریم گلی < پونه
استرپتوکوک موتان	MIC	۱۲/۵	۶/۲۵	۱۲/۵	۵۰	بومادران < پونه، انیسون < مریم گلی
	MBC	۲۰۰	۵۰	۱۰۰	۲۰۰	انیسون، بومادران < پونه < مریم گلی
اکتینومیسس ویسکوز	MIC	۵۰	۱۲/۵	۱۰۰	۵۰	پونه < انیسون و بومادران < مریم گلی
	MBC	۱۰۰	۱۲/۵	۱۰۰	۱۰۰	انیسون، پونه، بومادران < مریم گلی

* علامت < نشاندهنده معنی دار بودن ($P < 0.05$) میزان MBC و MIC نسبت به عصاره های سمت راست است. (کمتر بودن میزان MIC و MBC به معنی بالاتر بودن اثر بازدارندگی و کشندگی عصاره بر میکروارگانیسم است)

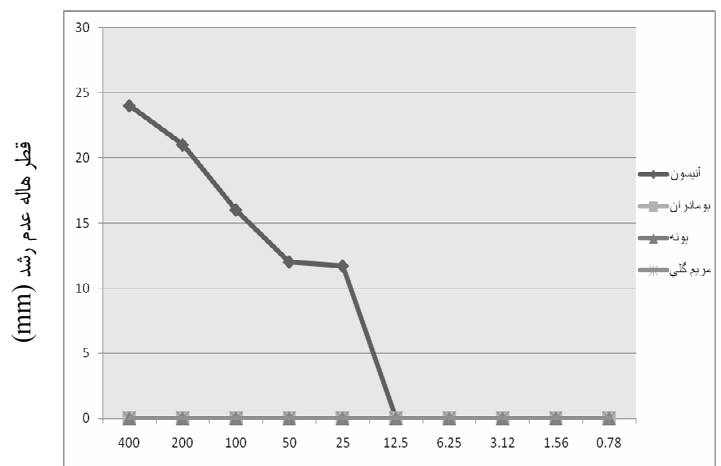
نمودار ۳. میزان هاله عدم رشد (برحسب mm) برای اکتینومیسس ویسکوز در غلظتهای مختلف (برحسب µg/ml) عصاره ها

نمودار ۱. میزان هاله عدم رشد (برحسب mm) برای استرپتوکوک موتان در غلظتهای مختلف (برحسب µg/ml) عصاره ها

بحث و نتیجه گیری

در این مطالعه، در روش broth macrodilution کلیه عصاره های گیاهان مورد تحقیق بر سه باکتری مزبور اثر ضد باکتریایی داشتند، ولی در روش Agar diffusion در همه عصاره ها اثر ضد میکروبی دیده نشد چون عوامل تاثیرگذار بر نتایج روش های آگار دیفیوژن بیش از عوامل موثر بر روش های broth dilution هستند. از جمله مواردی که بر نتایج آگار دیفیوژن موثر است میزان نفوذ ماده ضد میکروبی در آگار است که به ماهیت آن ماده بستگی دارد. ضمناً روش های Agar diffusion برای تعیین حساسیت ضد میکروبی صرفاً حساسیت یا مقاومت میکروارگانیسم نسبت به ماده ضد میکروبی را مشخص می کنند ولی روش های broth dilution با تعیین MIC روشهایی هستند که میزان اثر ضد میکروبی را بصورت کمی مشخص می کنند (۲۸ و ۲۹). بنابراین نتایج روش broth dilution قابل استنادتر هستند. در روش broth macrodilution اثر مهارى مریم گلی بیشترین اثر بوده و بعد از آن پونه، بومادران و انیسون قرار می گیرند. در این روش گیاه مریم گلی دارای بهترین

نمودار ۲. میزان هاله عدم رشد (برحسب mm) برای لاکتوباسیل رامنوز در غلظتهای مختلف (برحسب µg/ml) عصاره ها

لاکتوباسیل است. اثر گیاه پونه بر استرپتوکوک موتان نیز مناسب بوده و بعد از مریم گلی دارای بیشترین اثر کشندگی و مهارتی بر استرپتوکوک های موتان می باشد که باتوجه به گزارش عدم وجود اثر مهارتی بر استرپتوکوکهای مانند استرپتوکوک پیوژن (۳۱) این اثر حائز اهمیت بوده و قابل بررسی بیشتری می باشد. اثرات پونه بر اکتینومیسس ویسکوز همانند اثر پونه بر ۲ نوع باکتری دیگر نبوده و احتمالاً ناشی از اختصاصات اکتینومیسس ویسکوز می باشد که یک باکتری بیهوای است و هم در بافت و هم در محیط مایع پرگنه هایی شبیه دانه های زرد بنام Sulfure Granule ایجاد می کند که شاید یکی از دلایل مقاومت بیشتر این باکتری قرار گرفتن در این دانه ها باشد. ضمناً این باکتری برای رشد کافی و بهتر به محیط های حاوی خون و سرم نیاز دارد و در محیطهای ساده رشد چندان مناسبی ندارد (۳۲). از طرفی می توان احتمال داد که اثر هم افزایی مواد موثره گیاه پونه بر لاکتوباسیل و استرپتوکوک موتان بیشتر از اکتینومیسس ویسکوز باشد. علاوه بر آن اثر فلاونوئیدهای موجود در گیاه را نیز نمی توان نادیده گرفت خصوصاً اثر هیسپیریدین که اثرات ضد باکتریایی آن بصورت مجزا هم مورد بررسی قرار گرفته است (۳۳).

گیاه انیسون (*Pimpinella anisum*) نیز از گیاهان پرکاربرد در طب سنتی ایران است که استفاده عمده آن در بیماریهای گوارشی می باشد ولی در بیماریهای دستگاه تنفس فوقانی، تب و التهاب دهان و حلق نیز بکار می رود (۱۳). عصاره استونی انیسون بر مهار رشد باکتریایی چون اشریشیاکلی و استافیلوکوک طلائی موثر است و اسانس آن نیز دارای اثرات مناسبی بر طیف مختلفی از باکتری ها مانند سالمونلاتیفی و ای - کولای می باشد (۳۰). ترکیب اصلی آن ترانس انتول (*trans-anethole*) (۹۴٪) می باشد و در آن بتاکاریوفیلین و فلاونوئیدهایی مثل اپی ژنین (*epigenin*) و ایزوویتکسین (*isovitexin*) موجود است (۱۳و۱۴). انیسون اثر مهارتی مناسبی بر استرپتوکوک موتان و در غلظتهای بالاتر بر مهار رشد لاکتوباسیل و اکتینومیسس ویسکوز دارد که احتمالاً ناشی از آنتول و بتاکاریوفیلین و فلاونوئیدها می باشد. اثرات انیسون در این تحقیق با اثر باکتریسیدال عصاره آبی انیسون از طریق تست دیسک دیفیوژن بر فلور باکتریال دهان هم خوانی دارد (۳۴) و احتمالاً مواد هیدروفیل موجود در انیسون نقش مهمی در اثرات ضد میکروبی آن دارد.

نکته حائز اهمیت دیگر وجود ماده مشترک کاریفولین در انیسون، پونه و بومادران می باشد (۱۳و۱۴) علاوه بر آن ماده ۱ و ۸ سینئول در پونه و بومادران و مریم گلی موجود می باشد (۱۳و۱۴) و احتمال اثر این ترکیبات بر باکتریها را مطرح می سازد. تفاوت موجود در اثر ضد باکتریایی بین ۲ روش *Broth macrodilation* و *agar well diffusion* به علت وجود ترکیبات قطبی می باشد که در محیط محلول روش *broth macrodilation* بهتر رها شده و اثر ضد باکتریایی بروز می دهند.

تفاوت اثر ضد باکتریایی بین ۲ روش به نوعی در تعیین دسته مواد موثره نیز کمک کرده و اجازه می دهد تا براساس طبعیت مواد موجود در گیاهان به ماده موثره اصلی نزدیک شود. باتوجه به اینکه در روش *broth macrodilation* کلیه عصاره ها اثر ضد باکتریایی مناسب داشته اند در مورد گیاهانی که در روش آگار دیفیوژن هاله عدم رشد ایجاد نکرده اند احتمالاً در غلظتهای بالاتر بدلیل وجود شیب غلظتی مناسب تر برای نفوذ در محیط جامد، اثر ضد باکتریایی از خود بروز داده و هاله عدم رشد ایجاد می کنند. نتیجه نهایی آنکه عصاره هیدروالکلی

پاسخ های ضد باکتریایی بر سه باکتری مورد آزمایش می باشد که به عنوان کنترل مثبت گیاهی تحقیق هم مدنظر بوده است. مریم گلی (*Saliva officinalis*) گیاه شناخته شده تری است که مطالعات ضد میکروبی بیشتری در مورد آن انجام شده است (۲۴-۱۸). کاربرد آن در بی اشتها، التهاب دهان و حلق و افزایش تعریق مورد تایید مراجع طب گیاهی است (۱۳). شواهدی از اثرات ضد باکتریایی، ضد قارچی و ضد ویروسی آن وجود دارد (۲۴-۱۹ و ۱۴و۱۳) در مریم گلی ترکیبات آلفا و بتاتوژون (*alpha, beta-thujone*) (۶۰-۲۰٪) و ۱ و ۸ سینئول (*Cineol*) (۱۶-۶٪) و نیز فلاونوئیدهایی مانند اپی ژنین (*epigenin*) موجود است. علاوه بر آن ترکیبات لینالول (*Linalool*)، بورئول (*borneol*) و آلفا و بتا کاریفولین (*alpha, beta-Caryophyllene*) نیز در اسانس فرار مریم گلی موجود است (۱۳).

در مطالعات قبلی اثر عصاره هیدروالکلی برگ مریم گلی بر فعالیت کلاژنولیتیک پورفیروموناس ژنژیوالیس نشان داده شده (۱۴) و اثر وسیع آنتی باکتریال و ضد قارچ مریم گلی بر طیف وسیعی از باکتریها مانند سودوموناس و اسپرزیلوس و کاندیدا گزارش شده بود (۳۰و۱۴) که یافته های این پژوهش در مورد اثر باکتریسیدال مریم گلی با تحقیقات فوق همخوانی دارد.

در مطالعه *Sanei* و همکاران، اثر عصاره گیاهانی از جمله مریم گلی بر تعدادی از باکتریهای بیماریزای حفره دهان از جمله استافیلوکوک اورئوس، استرپتوکوک سالیواریس و استرپتوکوک موتان بررسی شده است، که مریم گلی با غلظتهای ۴/۸ میلی گرم در میلی لیتر در زمان ۶۰ ثانیه و ۹۰ ثانیه بر این میکروارگانیسم اثر مهارتی رشد داشته است (۲۱). که نتایج مطالعه حاضر با آن هماهنگ است. در عین حال در مطالعه حاضر اثر بومادران و مریم گلی بر کلیه میکروارگانیسم های پوسیدگی زاه، که هر کدام نقش ویژه ای در ایجاد پوسیدگی دارند، بررسی شده است، که از این لحاظ نسبت به مطالعه *Sanei* و همکاران جامعیت بیشتری دارد. گیاه بومادران (*Achillea millefolium*) از جمله گیاهانی است که از دیرباز در درمان زخم ها، مشکلات گوارشی و عفونی مورد استفاده می باشد و حتی در کاهش چربی خون هم موثر است (۱۳و۱۱). از جمله موادی که در بومادران یافت می شود می توان به کامازولن (*chamazulene*)، کاریفولین (*Caryophyllene*)، ۱ و ۸ سینئول و فلاونوئیدهایی مانند اپی ژنین و روتین (*Rutin*) اشاره کرد (۱۳). بومادران اثر مهارتی و کشندگی بر سوش های مورد نظر در این تحقیق داشته است که با نتایج تحقیق *Candan* و همکاران (۱۵) در مورد اثر آنتی باکتریال اسانس بومادران همخوانی دارد.

گیاه پونه (*Mentha longifolia*) از جمله گیاهان دارویی با کاربرد خوراکی است. در بررسی های انجام شده اسانس انواع *Mentha* اثرات ضد باکتریایی قوی از خود بروز داده اند (۳۱). عصاره متانولی پونه نیز اثرات ضد باکتریایی و ضد قارچی بر طیف وسیعی از باکتریهای گرم مثبت و گرم منفی و قارچ ها از خود بروز داده است (۱۷). در عصاره هیدروالکلی گیاه پونه بطور عمده پپیریتون (*Piperitone*) (۸۰-۶۰٪) و بتاکاریوفیلین (*beta-caryophyllene*) (۱۵-۵٪)، ۱ و ۸ سینئول (*1,8 cineole*) (۷-۲٪) و فلاونوئیدهای هسپیریدین (*hespiridin*) و کوئرستین (*quercitrin*) وجود دارند. (۱۳) در روش *brothmacrodilation* اثر عصاره هیدروالکلی پونه بر باکتری لاکتوباسیل بطور معنی داری دارای اثر کشندگی بهتری نسبت به گیاه شناخته شده مریم گلی می باشد که نشاندهنده اثر احتمالی ماده موثره اصلی پپیریتون بر

بازدارندگی رشد در هر سه گونه باکتری را نشان داد و در محدوده غلظتی مورد بررسی کلیه عصاره ها اثر باکتریسیدال هم داشتند.

کلیه گیاهان مورد بررسی در روش *broth macrodilution* اثر بازدارندگی رشد بر باکتریهای عامل پوسیدگی دندان را دارند و مریم گلی بالاترین اثر

Comparison of Antibacterial Effect of Hydroalcoholic Extract of Four Plants against Cariogenic Microorganisms by two in Vitro Methods

H. Kermanshah (DDS, MS)¹, S.S. Hashemi Kamangar (DDS, MS)^{* 2}, S. Arami (DDS, MS)¹,
A. Mirsalehian (PhD)³, M. Kamalinegad (MSc)⁴, M. Karimi (MD)⁵, F. Jabalameli (MSc)³

1. Dental Materials Research Center, Dental School, Tehran University of Medical Science, Tehran, Iran
2. Dental Materials Research Center, Dental School, Babol University of Medical Science, Babol, Iran
3. Department of Microbiology, School of Medicine, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran
4. Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran
5. Traditional Medicine School, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

---

J Babol Univ Med Sci; 13(6); Nov 2011

Received: Apr 6th 2011, Revised: Apr 27th 2011, Accepted: Jun 29th 2011.

ABSTRACT

BACKGROUND AND OBJECTIVE: Caries is a multifactorial disease with a microbial nature. Thus, more concentration on its operative treatment will lead to failure in annihilating its origin. On the other hand, because of known side effects of antibiotics and world attraction to traditional treatment and importance of drug extraction of natural material and plants, this study was done to compare the antibacterial effect of hydroalcoholic extract of *Salvia officinalis*, *Pimpinella anisum*, *Mentha longifolia* and *Achillea millefolium* against *Streptococcus mutans*, *Lactobacillus rhamnosus* and *Actinomyces viscosus* with two in vitro methods.

METHODS: In this experimental study, hydroalcoholic extracts have been prepared from *Salvia officinalis*, *Pimpinella anisum*, *Mentha longifolia* and *Achillea millefolium* with maceration method. Their antibacterial activity against *Streptococcus mutans*, *Lactobacillus rhamnosus* and *Actinomyces viscosus* have been evaluated with Broth macrodilution (the method in which amounts of antimicrobial agents is diluted in broth environment serially) (0.18-200 µg/ml) and Agar diffusion (the method in which antimicrobial effect is assessed in solid environment) (0.78-400 µg/ml) methods.

FINDINGS: In Broth macrodilution method MIC (Minimum Inhibitory Concentration) for *Pimpinella anisum*, *Salvia officinalis*, *Mentha longifolia* and *Achillea millefolium* for *Streptococcus mutans* were respectively 12.5, 6.25, 12.5 and 50 µg/ml, for *Lactobacillus rhamnosus* 12.5, 1.56, 3.12 and 12.5 µg/ml and for *Actinomyces viscosus* 50, 12.5, 100 and 50 µg/ml. In Agar diffusion method *Pimpinella anisum* and *Salvia officinalis* against *Streptococcus mutans*, *Pimpinella anisum* against *Lactobacillus rhamnosus* and *Mentha longifolia* against *Actinomyces viscosus* had antibacterial effect.

CONCLUSION: According to the results of this study, four extracts had growth inhibitory effect on all three bacteria. *Salvia officinalis* had greater effect on inhibition of growth of all three bacteria. All of the extracts had bactericidal effect in the range of concentration.

KEY WORDS: *Dental caries, Streptococcus mutans, Lactobacillus rhamnosus, Actinomyces viscosus, Salvia officinalis, Mentha longifolia, Achillea millefolium, Pimpinella anisum, Antibacterial effect.*

---

*Corresponding Author;

Address: Dental School, Babol University of Medical Sciences, Babol, Iran

Tel: +98 111 2291408

E-mail: sm_hk_58@yahoo.com

References

1. Theodor MR, Harold OH, Ward J, Swift JR. Art and science of operative dentistry, 5th ed. St. Louis Missouri: Mosby Elsevier 2006; pp: 67-70.
2. Walsh LJ. The current status of low level laser therapy in dentistry. Aust Dent J 1997;42(5):302- 6.
3. Fabrican DS, Farnsworth NR. The value of plants used in traditional medicine for drug discovery. Environ Health Perspect 2001;109 (Suppl 1):69-75.
4. Farnsworth NR. The role of ethnopharmacology in drug development. Ciba Found Symp 1990;154:2-11.
5. Nazem Jahan Mohammad AK. Eksir-e-Azam. 1st ed. Dehli: Nami Monshi Nolkshur 1936; pp: 38-70.
6. Prabu GR, Gnanamani A, Sadulla S. Guaijaverin a plant flavonoid as potential antiplaque agent against streptococcus mutans. J Appl Microb 2006;101(2):487-95.
7. Fejerskov O, Kidd E. Dental caries: the disease and its clinical management. 2nd ed. Singapore: Blackwell 2008; pp: 164-85, 280-5, 266-9.
8. Summitt JB, Robbins JW, Hilton TJ, Schwartz RS. Fundamentals of operative dentistry. 3rd ed. China: Quintessence 2006; pp: 16, 82, 395-6.
9. Nazem Jahan MAK. Gharabadin Azam. 1st ed. Dehli: Nami Monshi Nolkshur 1936; pp: 80-2,150-2, 167-71.
10. Aghili Khorasani MH. Makhzanol Advie, 2nd ed. Tehran: Elmi va Farhangi Publication 1988; pp: 719-72. [in Persian]
11. Zakariya al Razi AM. Alhavi Fe Teb. 1st ed. Bombay: Matbaa Osmaniye 1886; pp: 270-3.
12. Akhvini Bokhari A. Hedayatol Motealemin Fe Teb, 1st ed. Mashhad: Ferdosi University Publication 1992; pp: 40-5. [in Persian]
13. La Gow B. PDR for herbal medicine. 3rd ed. USA: Thamson 2005; pp: 698-79, 899-901.
14. Kemper FH. ESCOP monographs. 2nd ed. Stuttgart: Theime 2003; pp: 452- 6.
15. Candan F, Unlu M, Tepe B, et al. Antioxidant and antimicrobial activity of essential oil and methanol extract of *Achillea millefolium* subsp. *millefolium* Afan. (Asteraceae). J Ethnopharmacol 2003;87(2-3):215-20.
16. Singh G, Kapoor IP, Pandey SK, Singh UK, Singh RK. Studies on essential oil: part 10; antibacterial activity of volatile oils of some spices. Rhythother Res 2002;16(7):680-2.
17. Gulluce M, Sahin F, Sokmen M, et al. Antimicrobial and antioxidant properties of the essential oil and methanol extract from *Mentha longifolia*. ssp. *Longifolia*. Food Chem 2007;103(4):1449-56.
18. Weckesser S, Engel E, Simon-Haarhaus B, Wittmer A, Pelz K, Schmepp CM. Screening of plant extracts for antimicrobial activity against bacteria and yeasts with dermatological relevance. Phytomedicine 2007;14 (7- 8):508-9.
19. Bozin B, Mimica-Dukic N, Samojlik I, Jovin E. Antimicrobial and antioxidant properties of rosemary and sage (*Rosmarinus officinalis* L. and *Salvia officinalis* L., Lamiaceae) essential oils. J Agric Food Chem 2007;55 (19):7879- 85.
20. Hayouni el A, Chraïaf I, Abedrabba M, et al. Tunisian *Salvia officinalis* L. and *Schinus mollel*. essential oils: their chemical compositions and their preservative effects against salmonella inoculated in minced beef meat. Int J Food Microbiol 2008;125 (3):242-51.
21. Sanei AS, Poureslami HR, Ebadifar A, et al. Antimicrobial effects of seven plant extracts on pathogenic bacteria of the oral cavity. Pejouhandeh 1997;2(6):9-15. [in Persian]
22. Miguel G, Cruz C, Faleiro ML, et al. *Salvia officinalis* L. essential oils: effect of hydrodistillation time on the chemical composition, antioxidant and antimicrobial activities. Nat Prod Res 2011;25(5):526-41.
23. Royo M, Fernández-Pan I, Maté JI. Antimicrobial effectiveness of oregano and sage essential oils incorporated into whey protein films or cellulose-based filter paper. J Sci Food Agric 2010;90(9):1513-9.

24. Ramos AA, Azqueta A, Pereira-Wilson C, Collins AR. Polyphenolic compounds from *Salvia* species protect cellular DNA from oxidation and stimulate DNA repair in cultured human cells. *J Agric Food Chem* 2010;58(12):7465-71.
25. Gammariello D, Conte A, Attanasio M, Alessandro Del Nobile M. Study on the combined effects of essential oils on microbiological quality of Fior di Latte cheese. *J Dairy Res* 2010;77(2):144-50.
26. Mac Faddin JF. *Biochemical tests for identification of medical bacteria*. 3rd ed. St. Louis Missouri: Mosby 2000; p: 825.
27. Bakri IM, Douglass CW. Inhibitory effect of garlic extract on oral bacteria. *Arch Oral Biol* 2005;50(7):645-51.
28. Ncube NS, Afolayan AJ, Okoh AI. Assessment techniques of antimicrobial properties of natural compounds of plant origin: current methods and future trends. *African J Biotechnol* 2008;7(12):1797-806.
29. Winn Jr W, Allen S, Janda W, et al. *Color Atlas and textbook of diagnostic microbiology*. 6th ed. Sydney: Lippincott Williams & Wilkins 2006; pp: 982-8.
30. Ray AB, Sarma BK, Singh UP. *Medicinal properties of plants; antifungal, antibacterial and antiviral activities*. 1st ed. India: International Book Distributing Co 2004; pp: 8, 9, 488.
31. Mimica Dukic N, Bozin B, Sokovic M, Mihajlovic B, Matavuj M. Antimicrobial and antioxidant activities of three *Mentha* species essential oils. *Planta Med* 2003;69(5):413-9.
32. Collier L, Balows A, Sussman M. *Topley & Wilson's microbiology and microbial infections*. 9th ed. Oxford: Hodder Arnold 1998; pp: 539-65.
33. Iio M, Uyeda M, Iwanami T, Nakagawa Y. Flavonoids as a possible preventive of dental caries. *Agric Biol Chem* 1984; 28:2143-5.
34. Chaudhry NM, Tarig P. Bactericidal activity of black pepper, bay leaf, aniseed and coriander against oral isolates. *Pak J Pharm Sci* 2006;19(3):214-18.